

„Réfugiés” in Gaasterland.

Bij het nagaan van de bevolkingsregisters der gemeente Gaasterland valt het op, tot op den tegenwoordigen dag telkens geslachtsnamen aan te treffen als Chevallier, Faber, Grosjean, Larooy, Rampion, Rosier, Rottinée, Santeé, waaruit blijkt, dat bijzonderlijk in deze gemeente in den loop der tijden een vermenging van Fransch met Friesch bloed heeft plaats gehad. De oorzaak daarvan moge uit het volgende blijken.

Omstreeks 1681 was de economische toestand in Friesland verre van schitterend; het getal inwoners was meer en meer achteruitgaande en van verscheidene landerijen kon zelfs de verschuldigde belasting niet eens worden opgebracht. Teneinde in dien toestand verbetering te brengen, besloten de Staten van Friesland den 7den Maart van genoemd jaar, dat huisgezinnen van buiten de provincie, die zich in Friesland zouden vestigen, dezelfde rechten als de inwoners zouden genieten en op 15 October d.a.v., aan zulke huisgezinnen toe te staan vrijdom van elke buitengewone belasting benevens verschillende andere voorrechten voor den tijd van twaalf jaren.

Wenden we thans even het oog naar Frankrijk. Daar was in die dagen van lieverlede een heftige strijd ontstaan tusschen Katholieken en Protestanten, die uilliep op een officieele vervolging der laatsten. Niettegenstaande bittere klachten van de zijde der Protestanten, beperkte de eene koninklijke verklaring na de andere hunne vrijheden, totdat in 1681 zelfs ernstig in hun familielevens werd ingegrepen. Doch geen verklaring, geen uitsluiting, geen boeten noch kerkverwoesting kon het Protestantisme daar doen verdwijnen. In 1682 ging men toen van 's konings wege, gesteund door militair geweld, over tot dwangmaatregelen: protestantsche ambtenaren werden afgezet, winkels en herbergen van protestantsche eigenaren werden gesloten, kerken afgebroken, godsdienstoefeningen verhinderd. Honderden families werden daardoor tot den bedelstaf gebracht, doch ook verlieten honderden huis en haard, om elders de vrijheid te zoeken, die men in Frankrijk niet meer kon genieten. Die uittocht kreeg later zijn hoogtepunt na de herroeping van het Edict van Nantes op 17 October 1685, waarbij geen enkel recht overbleef voor „de zoogenaamde gereformeerde religie”; hare aanhangers konden in Frankrijk blijven wonen, maar hunne kinderen moesten roomsch worden opgevoed en bij uitwijking werden hunne goederen verbeurd

verklaard en zijzelf tot eeuwige galeistraaf verwezen.

Niettegenstaande dat kostte genoemde dag van 17 October Frankrijk een half miljoen bewoners, die naar elders uitweken en met zich namen „schatten van heldenmoed, zelfstandigheid, zelfopoffering”, welke niet konden worden vergoed. Behalve Zwitserland, de Noord-Duitsche protestantsche landen en Engeland verschaftte de vrije protestantsche Republiek der Vereenigde Nederlanden aan duizenden dier „réfugiés” een nieuw vaderland. Vooral in de steden van Holland beijverde men zich om de talrijke nijveren en ontwikkelden; predikanten, officieren, kooplieden, werklieden, landbouwers e. a. te ontvangen. Tot hen behoorde o. m. Charles Gourjault, markies de Venours, gehuwd met Nérée de Goulard, benevens twee zonen en vier dochters, die om der geloofswille in 1681 was uitgeweken naar Engeland, eind 1682 naar Amsterdam en begin 1683 naar Haarlem was getrokken; afkomstig van een der oudste families van Poitou, was hij een der meest toegewijde beschermers van de zaak van het Protestantisme.

In verband met bovenvermelde faciliteiten, door de Staten van Friesland aan „vreemde huisgezinnen” toegestaan, begaf zich in 1683 genoemde markies naar dat gewest en deed aan de Provinciale Staten het voorstel om onderscheiden zoogenaamde desolate landen, — dat zijn zulke, waarvan door de eigenaars de floreen- en grondbelasting niet betaald was, en die daardoor aan de provincie vervallen waren— aan Fransche emigranten af te staan, teneinde ze door dezen te laten bebouwen. In zijn schrijven van Juni 1683 aan de Staten verzocht hij:

1. aan hen dezelfde gunstige bepalingen toe te staan, als door de Staten van Holland was geschied;

2. een afgeperkt stuk grond voor de vestiging aan te wijzen;

3. in den beginne de landarbeiders en handwerkslieden geldelijk tegemoet te komen;

4. een commissaris te benoemen om met de Venours te beraadslagen;

5. een predikant te benoemen, teneinde in eigen taal tot hen te prediken.

Er werd verder bepaald, dat, wie van de kolonisten niet de vereischte bekwaamheden bezat, teruggezonden zou worden.

Op 29 Juni 1683 werden de Statenleden Aylva en Unia benoemd, om met den markies te onderhandelen; nadat door hen rapport was uitgebracht, besloten de Staten den 4n Augustus d.a.v. ter zake van „het groote nut, dat door het inbrengen en stabliseren van een goet getal Vreemdelingen aan dese Provincie soude werden toegebracht, oock om te betonen hare chariteit ontrent de Huysgenoten des Geloofs”, aan de Fransche vluchtelingen toe te staan, zich te vestigen op de hun aan te wijzen terreinen, om ze te bebouwen en later in eigendom te bezitten; teneinde hun in het begin tegemoet te komen, zou over de geheele provincie een algemeene collecte gehouden worden. Van Sint Petri (29 Juni) 1684 af zouden ze tien jaar lang vrijgesteld zijn van hoofd- en schoorsteengeld benevens floreen-schatting, doch uitgesloten wezen van het stem-

recht, dat op de hun toegewezen plaatsen mocht rusten. De overige provinciale- en grietenijbelastingen benevens de dijklasten zouden ook zij gehouden zijn te betalen. Overigens waren zij aan de bepalingen van justitie en politie der provincie onderworpen. Terzelfder tijd gaven de Staten aan hunne Gedeputeerden last om de landerijen, tot desolate boedels behorende, door een deurwaarder te laten proclameeren, „en voorts de Predikanten alomme aen te schrijven, dat haere respectieve Gemeenten te willen recommanderen, om een liberale gifte ten behoeve van meergemelte Vluchtelingen te willen doen”.

Dadelijk daarop liet de Venours toen emigranten uit Holland naar Gaasterland, waar de aangewezen landerijen in de buurt van Balk gelegen waren, overkomen. Op 22 en 29 September gelustte de Magistraat van Staveren een schipper om de daar aangekomen Franschen naar Balk te vervoeren. Het grootste gedeelte der kolonisten kwam echter eerst begin 1684 aan. In den zomer van dat jaar vaardigden Gedeputeerde Staten twee hunner leden af om op de uitgifte van landerijen aan de Fransche vluchtelingen, „onder wie zich eenige zeer gefortuneerde personen bevonden, toezicht te houden; verder werd aan hen, die behoeftig waren, in totaal 1000 ducaten verdeeld van de algemeene collectie, welker opbrengst in het geheel ruim 3800 gulden bedroeg. Van de invloedrijkste kolonisten volgen hier de namen met de plaats hunner vestiging:

Balk: Pierre le Noir du Moustier, oud tabaks-employé te Parijs (huis). François Berton de Beaumont, Samuel de St. Léger, heer van Boisrond.

Rugahuisen: Guillaume le Normand (huis met toebehoren). Charles Procureur de la Boulaye, Fransch officier (huis en landerijen). Pierre le Noir du Moustier (huis en landerijen).

Harich: Claude le Normand, heer van Trougny, en Guillaume le Normand (huis en landerijen). Charles Texier, heer van Saint-Germain (landerijen).

Wijkel: Charles Gourjault, markies van Venours (huis met toebehooren).

Sondel: Abel Sauvage (huis). Nicolas Cahais (huis en landerijen). Nicolas Gabriel de Bailleul, pachter van goederen (huis en landerijen). Louis Rigaud (huis met toebehooren); bij hem woonde in Jean Valat, later Waalsch predikant te Franeker.

Nijemirdum: Daniel Houssel (huis en landerijen). Jacques Boué, koopman (huis en landerijen). Charles Antoine Martin (huis en landerijen).

Bonnen-Dollen: Henri ter Smitten, Parijsch bankier (landerijen).

(t. Z. v. Oudemirdum?)
Verder zonder aanwijzing van woonplaats: kapitein Blanche. Charles Anthoine Martin de Croysi. François Helies, ridder, heer van Bois-

roux. Louis Auguste Levèsque, ridder, heer van Boislinières. Louis de Gorron, ridder, heer van Thenie.

Verscheidenen hunner brachten, behalve echtgenote en kinderen, een aanzienlijk, zoowel mannelijk als vrouwelijk dienstpersoneel mee.

Begin 1687 adresseerden zich Diou le Fers, Julmans en P. Ghemminier namens de emigranten in Gaasterland, om aan Provinciale Staten te verzoeken, commissarissen te benoemen, teneinde met hen over zaken te onderhandelen en een tweede rekest voor denzelfden landdag van 7 Maart hield een verzoek in om vrijdom van belasting op het gemaal en geslacht, daar zij door de daling der graanprijzen weinig voor-

deel hadden kunnen trekken, hetgeen vooral den later aangekomen kolonisten nadeelig was. Daarbij brachten ze de volgende motieven naar voren:

1. dat de Fransche boer meer brood eet dan de gewone landbouwer;

2. dat zij meer dan 80,000 ponden Vlaamsch tot hunne nederzetting en onderhoud hadden moeten besteden;

3. dat de vrijdom zich alleen zou uitstrekken tot de consumptie hunner familiën.

Doch twee jaren later, begin 1689, bereikte Provinciale Staten een rekest van geheel anderen aard en wel van de Friesche eigenaren van Gaasterland, die zich over de Fransche kolonisten beklagden. Volgens de eersten genoten verscheidene emigranten voor tien jaren vrijdom van floreenbelasting, bebouwden echter zelf hunne gronden niet, maar verhuurden ze aan anderen, terwijl ze zelf elders woonden, wat niet alleen strijdig was met de concessievoorwaarden, maar op die wijze werd hun tevens oneerlijke concurrentie aangedaan. Meer en meer werd dit voorbeeld gevolgd door de overige kolonisten, die zich allen buiten de provincie gingen vestigen. De reden van dien uittocht is onbekend. Dat zij een gevolg zou zijn geweest van overvloedigen oogst of rijzing der graanprijzen is weinig waarschijnlijk; misschien dat velen zich in die dagen onder de vanen van Stadhouders Willem III hebben geschaard. Echter, met dien uittocht waren de Provinciale Staten niet gediend, daar juist de concessie voornamelijk verleend was met het oog op vermeerdering der bevolking.

Toen dan ook eind 1693 de tien jaren van de concessie bijna verlopen waren, deelden Provinciale Staten aan al de uitgetrokken Fransche kolonisten mede, dat hunne voorrechten vervallen waren, en gaven zij aan hunne Gedeputeerden last de betreffende goederen dier Franschen aan de meestbiedenden publiek te verkoopen. Aan de achtergebleven kolonisten gaven ze te kennen, dat zij hunne bezittingen konden behouden op voorwaarde, dat in het vervolg door hen dezelfde belastingen werden betaald als door de inwonende Friezen. Hierop is men blijkbaar ingegaan en het zijn de nakomelingen dier achtergeblevenen, wier namen slechts nog heden ten dage in Gaasterland herinneren aan een stukje Fransche en tevens Friesche geschiedenis.

De Waalsche gemeente te Balk.

Evenals indertijd Leeuwarden, Franeker, Sneek en Bolsward, bezat ook Balk weleer een bloeiende Waalsche gemeente. Jammer genoeg is daarvan weinig bekend, daar haar archief zoek geraakt schijnt te zijn; misschien dat het nog eens in de een of andere bibliotheek of bij een particulier te voorschijn wordt gebracht.

Zooals we boven reeds zagen behoorde tot een der verzoeken van den markies de Venours, van Juni 1683, aan de Friesche Staten de benoeming van een predikant, die tot de Fransche emigranten in Gaasterland in eigen taal kon preeken. Toen dan ook het getal Franschen, in 1683 daar aangeland, begin 1684 aanzienlijk vermeerderd was, besloot hunne directie, n.l. de markies de Venours, Boisrond en Saint-Germain, de geestelijke verzorging toe te vertrouwen aan

Jean Fournier (8 Augustus 1684—April 1692). Hij werd aangesteld op een jaarlijksch tractement van 400 gulden, dat in 1686 verhoogd werd tot 500 gulden.

Terloops zij meegedeeld, dat in 1685 Provinciale Staten van Friesland machtiging gaven tot het benoemen van een Franschen school-